עין משפט נר מצוה

מד א מיי' פ"ג מהל' נחלות הלכה ג סמג עשין צו טוש"ע ח"מ סימן רעח סעיף ה:

מה ב מיי' שם הלכה ב ופי' בהשגות ובמ"מ טוש"ע שם סעיף ד:

מו ג מיי' שם הל' ג טוש"ע שם סעיף ה:

מז ד מיי' פ"ה מהל' אישות הלכה ו:

ואת בנימין אחיו בן אמו [א]אמר מרגלית טובה היתה בידי ואתה מבקש לאבדה ממני הכי [ב]אמר ר' חמא בר חנינא זו יוכבד שהורתה בדרך ולידתה בין החומות שנאמר [2]אשר ילדה אותה ללוי במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים בעא מיניה ר' חלבו מר' שמואל בר נחמני כתיב [3]ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' מאי שנא כי אתיליד יוסף אמר ליה ראה יעקב אבינו שאין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף שנאמר [4]והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו' איתיביה [5]ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם אמר ליה דאקריך נביאי לא אקריך כתובי דכתיב [6]בלכתו אל צקלג נפלו עליו ממנשה עדנה ויוזבד וידיעאל ומיכאל ויוזבד ואליהוא וצלתי ראשי האלפים אשר למנשה מתיב רב יוסף [7]ומהם מן בני שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש מאות ופלטיה ונעריה ורפיה ועוזיאל בני ישעי בראשם ויכו את שארית הפלטה לעמלק וישבו שם עד היום הזה אמר רבה בר שילא ישעי מבני מנשה אתי דכתיב [ג][8]ובני מנשה חפר וישעי תנו רבנן [ד][א]הבכור נוטל פי שנים בזרוע ובלחיים ובקיבה ובמוקדשין ובשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן כיצד [ב]הניח להן אביהן פרה מוחכרת ומושכרת ביד אחרים או שהיתה רועה באפר וילדה בכור נוטל פי שנים אבל בנו בתים ונטעו כרמים אין בכור נוטל פי שנים האי הזורע והלחיים והקיבה היכי דמי אי דאתי לידי אבוהון פשיטא ואי דלא אתי לידי אבוהון ראוי הוא [ה]ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק [ג]הכא במכירי כהונה עסקינן ודאשתחיט בחיי דאבוהון וקסבר [ו]מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמו מוקדשין לאו דידיה נינהו בקדשים קלים ואליבא דרבי יוסי הגלילי דאמר ממון בעלים הוא [ז]דתניא [9]ומעלה מעל בה' לרבות קדשים קלים שהן ממון בעלים דברי רבי יוסי הגלילי הניח להן אביהן פרה מוחכרת ומושכרת ביד אחרים או שהיתה רועה באפר וילדה בכור נוטל בה פי שנים השתא מוחכרת ומושכרת דלאו ברשותא דמרה דידהו קיימא אמרת שקיל רועה באפר מיבעיא הא קא משמע לן דמוחכרת ומושכרת דומיא דרועה באפר מה רועה באפר שבחא דממילא קא אתי ולא קא חסרי בה מזונא

אף

ואם. ליכוי הוא: **מרגלית טובה.** טעם יקר בעיני כמרגלית שלא הייתי רולה לגלות. ומעיקרא לאודויי הוא דבעי: **לאבדה ממני.** כלומר לגלותה לאחרים. ולאחר הטעם היה אומר כן: **זו יוכבד.** ולכך לא פרט בה שהרי עדיין לא יצאה לאויר העולם אלא עובר במעי אמה היתה בכניסת' למצרים: **מאי שנא.** דלא רצה לשוב לבית אביו עד שנולד יוסף: **ויכם דוד.** בעמלק כשפשטו על צקלג ונהגו נשי דוד מיירי בספר שמואל. והלא דוד מיהודה הוה ולא מיוסף ונפל זרעו של עשו בידו דעמלק היה בן אליפז בן עשו ואתה אמרת שאינו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף והלא גם ביד שאר שבטים נמסר ואמאי קאמר קרא ובית יוסף להבה טפי משבט יהודה: **דכתיב.** בדברי הימים בלכתו אל צקלג להלחם בעמלק: **נפלו עליו כו' ראשי האלפים אשר למנשה.** לפי שנשתתפו עמו ממנשה דהיינו משבט יוסף לכך נפלו בידו: **מבני שמעון וגו' ויכו את שארית הפלטה לעמלק.** אלמא ביד בני שמעון נמי נפלו ואתה אמרת שאין נמסר אלא ביד זרעו של יוסף: **בכור.** בן כהן: **נוטל** (א) **בזרוע פי שנים כו'.** לקמן מפרש לה: **ובמוקדשים.** לקמן מפרש לה: **ששבחו.** מעלמן כילד הניח כו': **מוחכרת.** למחלית שכר: **מושכרת.** בדבר קלוב עד זמן פלוני: **באפר.** אחו דלא חסרי מזוני כדלקמן: **וילדה בכור נוטל פי שנים.** בהאי ולד הואיל ושבחא דממילא הוא ודמי כאילו הוחזק בו אביהן: **אבל בנו בתים.** דהאי שבחא על ידי היתומים עלמן הוא ולאו ממילא לא קא שקיל פי שנים: **ראוי הוא.** דלא דמי לשבחא שהשביחו הנכסים דכיון דהוי אבוהון מוחזק בנכסים והן עלמן הושבחו כמי שהוחזקו בשבח דמי אבל הני מתנות לא זכה (ב) אביהן כלום מחיים וכולן הוו שבח: ה"ג **במכירי כהונה עסקינן.** שאנשי העיר קרוביו ומכיריו של כהן זה ומזכין לו זיכוי גמור במתנות בהמותיהן מיד כשנשחטו קודם שהופרשו מן הבהמה: **ודאשתחיט בחיי אבוהון.** ודמי כמאן דאתו לידיה בטבלייהו דאמרי' בשחיטת חולין בפ' הזרוע (דף קל:) דקני להו כהן אי אתו לידיה בטבלייהו דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין כדנפקא לן התם מוזה יהיה משפט הכהנים [דברים יח] מלמד שהמתנות דינן להוליכן בדיינין אי אתו לידיה בטבלייהו כדמפרש התם וה"נ כיון דאשתחיט בחיי אבוהון והן מכירין של כהן זה ומרעיו ואוהביו אע"פ שעדיין לא הופרשו הרי הם כאילו באו לידו שאלו אוהביו גמרו ומקנו לו המתנות כשהן עדיין בתוך הבהמה ודמי כמי שהוחזק בהן בחייו דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין ויטול בהן בכור פי שנים והשתא ליכא למיפרך פשיטא דהשתא אשמועינן טובא דאע"פ שלא הורמו כמי שהורמו דמיין: **מוקדשין לאו דידיה נינהו.** כגון חטאות ואשמות מחיים קדשי ה' נינהו ויש בהן מעילה כל זמן שלא נשחטו אבל שלמים אין בהן מעילה כדדרשינן [ת"כ ויקרא פרק כ] קדשי ה' [ויקרא ה] קדשים המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים שאין מיוחדים לשם ומיהו אינם ממונו דמיקדש מיהא קדשי ולא קרינא בהו בכל אשר ימצא לו [דברים כא] ואפילו אם נשחטו שיכול לאכלן אינם שלו כדתנן בפ"ב דקדושין [דף נב:] המקדש בחלקו בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים אינה מקודשת דמשלחן גבוה קא זכו. ומשני בקדשים קלים ומחיים דהוי ממונו לרבי יוסי הגלילי ומיהו לאחר שחיטה לא כדאמרינן בפרק ראשון דב"ק [דף יב:] כי אמר ר' יוסי הגלילי מחיים אבל לאחר שחיטה דכי קא זכו משלחן גבוה קא זכו לא אמר: **דאמר ממון בעלים הם.** לכל דבר אף לקדש את האשה: **ומעלה מעל בה'.** וכחש בעמיתו בפקדון וגו' וכחש בה ונשבע על שקר וחזר והודה והביא את אשמו: **לרבות קדשים קלים.** להתחייב עליהם אשם גזילות אם כפר בהן ונשבע והודה כשאר גזל ממון שהרי ממונו הן שהבשר והעור שלו ואין לגבוה בהן אלא אימורים ולכהן חזה ושוק. ובה' ובעמיתו קדריש דהיינו שלמים שהאימורים לשם והבשר לבעלים. והך מעילה דהכא אינו אלא לשון שינוי וכן הוא אומר (דה"ב כו) וימעל בה' אלהיו וכן בסוטה הוא אומר (במדבר ה) איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל בתורת כהנים [ויקרא פרשה יא] דהא מעילה ממש ליכא בשלמים כדפרישית דממעיט להו בתורת כהנים מדכתיב קדשי ה' בנהנה מן ההקדש גבי מעילה: **דלאו ברשותיה.** דלאו קיימא: **רועה באפר.** דהוי מוחזק מיבעיא: **מה רועה באפר שבחא דממילא.** מעשב השדה:

אף

היתה מוחכרת או מושכרת ביד אחרים בכור נוטל פי שנים. לקמן מוקי לה כרבי דלרבנן אין הבכור נוטל פי שנים בשבח ששבחו נכסים לאחר מיתת אביהן אע"ג דבכור ופשוט שהניח להן אביהן עבד או בהמה טמאה עובד לזה יום אחד ולזה שני ימים ה"נ אי אמר הבכור או תחלקו או אטול פי שנים בשבח הלשות בידו והא דלא נקט חכרוה ושכרוה היתומין משום דהשתא אשמעינן מידוש טפי דאע"ג שהיתה חכורה ושכורה בחיי האב לא חשבינן להפרה ראוי ויטול פי שנים: **הכא** במכירי כהונה (ולויה) עסקינן. בכל דוכתא עביד מכירי כהונה מוחזק בפרק כל הגט (גיטין דף ל.) המלוה מעות את הכהן והלוי והיינו טעמא שזהו מתנה מועטת ואסור לחזור בו ואפי' בדברי' בעלמא ואע"פ שאם רצה יכול לחזור בו מכל מקום כל כמה דלא הדר הוי כמוחזק ודוקא דאשתחיט בחיי אבוהון הא לאו הכי לא כיון דמת מי יזכה: **וקסבר** מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמו. תימה דבסמוך מוקי לה כרבי ובסוף פ"ב דקידושין (דף נח.) אית ליה (ם) דלאו כמי שהורמו דמי וי"ל דתנא דהכא לא סבר ליה כרבי אלא נהא דבכור שקיל פי שנים בשבח אי נמי דוקא במתנות דתרומת מעשר אית ליה לרבי דלאו כמי שהורמו דמי אבל מתנות דהכא דזרוע ולחיים שהן ניכרות אית ליה כמי שהורמו דמיין:

אף

מסורת הש"ס

א) [נ"ל אמר ליה], ב) לעיל קכ. סוטה יב., ג) לא מצאתי רק בדה"א ה' יש ואלה ראשי בית אבותם ועפר וישעי ועיין רש"א בח"א, ד) [תוספ' דבכורות פ"ו ע"ש], ה) [לעיל נה. קיט. לקמן קכה: קמה: יבמות כד: בכורות נא:], ו) [קדושין נב: נח: נדרים פה: חולין קל: בכורות יא. מכות כ.], ז) קדושין נב: בכורות נג: זבחים קיד. תמורה ח. ב"ק יב:, ח) [בקדושין נח: נראה להדיא דס"ל לרבי דכמי שהורמו דמי ע"ש וע' קושיא דנדרים פה. וכפי' רש"י והר"ן והרא"ש דהתם].

◆

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה נוטל פי שנים מזרוע כו': (ב) ד"ה לאו וכו' לא זכה בהן אביהן:

◆

תורה אור השלם

1 וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי:
בראשית מג כט

ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב את אחיו כי אמר פן יקראנו אסון:
בראשית מב ד

2 וְשֵׁם אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי אֲשֶׁר יָלְדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד לְעַמְרָם אֶת אַהֲרֹן וְאֶת מֹשֶׁה וְאֵת מִרְיָם אֲחֹתָם:
במדבר כו נט

3 וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל מְקוֹמִי וּלְאַרְצִי:
בראשית ל כה

4 וְהָיָה בֵית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וַאֲכָלוּם וְלֹא יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְיָ דִּבֵּר:
עובדיה א יח

5 וַיַּכֵּם דָּוִד מֵהַנֶּשֶׁף וְעַד הָעֶרֶב לְמָחֳרָתָם וְלֹא נִמְלַט מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ נַעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגְּמַלִּים וַיָּנֻסוּ:
שמואל א ל יז

6 בְּלֶכְתּוֹ אֶל צִיקְלַג נָפְלוּ עָלָיו מִמְּנַשֶּׁה עַדְנַח וְיוֹזָבָד וִידִיעֲאֵל וּמִיכָאֵל וְיוֹזָבָד וֶאֱלִיהוּא וְצִלְּתָי רָאשֵׁי הָאֲלָפִים אֲשֶׁר לִמְנַשֶּׁה:
דברי הימים א יב כא

7 וּמֵהֶם מִן בְּנֵי שִׁמְעוֹן הָלְכוּ לְהַר שֵׂעִיר אֲנָשִׁים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּפְלַטְיָה וּנְעַרְיָה וּרְפָיָה וְעֻזִּיאֵל בְּנֵי יִשְׁעִי בְּרֹאשָׁם: וַיַּכּוּ אֶת שְׁאֵרִית הַפְּלֵטָה לַעֲמָלֵק וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
דברי הימים א ד מב-מג

8 וְאֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית אֲבוֹתָם וְעֵפֶר וְיִשְׁעִי וֶאֱלִיאֵל וְעַזְרִיאֵל וְיִרְמְיָה וְהוֹדַוְיָה וְיַחְדִּיאֵל אֲנָשִׁים גִּבּוֹרֵי חַיִל אַנְשֵׁי שֵׁמוֹת רָאשִׁים לְבֵית אֲבוֹתָם:
דברי הימים א ה כד

9 נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּייָ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת עֲמִיתוֹ:
ויקרא ה כא

◆

רבינו גרשום

ואת בנימין אחי יוסף. א"כ היו להו טפי מן שבעים: אמר ליה מרגלית היתה בידי. כלומר טעם יפה שבידי: ואתה רוצה לאבדה ממני. מידי כלומר אתה רוצה שאומר לך וידעוהו הכל: איתיביה ויכם דוד. לאדומיים מהנשף ועד הערב אלמא דביד יהודה נמי נפלו. נפלו עליו. ונתחברו לדוד ממנשה דהוו ליה מיוסף ומשום הכי נצחום: אשר לעמלק. ועמלק מעשו היה דכתיב ותלד לאליפז את עמלק: בכור כהן שהניח להן אביהן מתנות הללו בכור נוטל פי שנים משום דכל אשר ימצא לו בשעת מיתתו אמרינן דיטול וכשהשביחו נכסי' לאחר מיתת אביהן שהוא התחיל להשביח כגון הניח להן אביהן פרה מוחכרת ששכרה אביהן לאחר לשנה בדמים קצובין. או מושכרת ששכרה לאחר שיתן לו מחצית השכר למחצה או לשליש או לרביע או שהניח להן אביהן באפר לרעות וילדה נוטל בכור באותו שבח פי שנים דדמי כמו שהשביחה ברשות אביהם אבל השביחום היתומים לאחר מיתת אביהן כגון שבנו בתים או נטעו כרמים אין נוטל פי שנים בהם: במכירי כהונה ולויה עסקי' שהיה לאבי' אוהבים מכירים שיהו שולחין לו מתנותיהם. ולא לאחרים והכי נמי מתנות לויה כגון מעשרי' ללוי מוסרן: ודאשתחיט הבהמה בחיי אבוהון ולא הספיק ליטול עד שמת. כמי שהורמו דמי. כבאו ליד אביו דמי דמכירין הן ומוחזק הוא ולא ראוי. ובמוקדשין אמאי נוטל פי שנים הא לאו דידיה דבר הקדש הוא: הכא בקדשים קלים עסקינן ואליבא דרבי יוסי הגלילי דאמר ממון בעלים הן. במס' קדושין לקדש בהן אשה דתניא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו שאם גנב מאחד מעשר או בכור אם נהנה מהם חייב קרבן מעילה לגבוה דכתיב ומעלה מעל בה' ואם כפר לו והודה ונשבע מביא אשם גזילות דכתיב וכחש בעמיתו ממון בעלים הוא ומשום הכי הבכור נוטל פי שנים: רועה באפר. וברשותו קיימא מיבעי: הא קמ"ל. דלא משום האי טעם שקיל דברשותי' קיימא דמוחכרת ומושכרת לא קיימא ברשותי' אלא אמרינן מוחכרת ומושכרת לא חסרי בה יתמי מזוני דחוכר ושוכר יהבי להם מזוני משום הכי בכור נוטל בהן פי שנים:

◆

מוסף רש"י

זו יוכבד. שהשלימה מנין כלמעקן לעיל (סוטה יב.) בין החומות, כלכתב לעיל (בראשית מו טו). **אשר ילדה.** קרא יתירא הוא הלא כבר כתיב בת לוי (רע"ק). **ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק.** נכסים שלא היה אביהן מוחזק בשעת מיתתו, אבל לאחר מיתתו היו יכולין לו כירושה יחלקו להן לאחר זמן, אין הבכור נוטל פי שנים בהן (בכורות נא:). **ומעלה מעל בה'.** וכחש בעמיתו, גבי שבועת הפקדון כתיב (ויק' ה). **לרבות קדשים קלים.** להתחייב עליהם קרבן שבועה, אע"פ דלאו [illegible] על ההקדשות והנשבע עליהם והודה להם מביא אשם של שבועת הפקדון, דוכחש בעמיתו כתיב, הני [illegible] [illegible] נמי קרינא בהו לפי שהן ממונו (קדושין נב:) שאם הפקיד בהמת שלמים אצל חברו וכפר בה ונשבע והודה, [illegible] (ב"ק יב: זבחים קיד: בכורות נ: תמורה ח:) דקרינא ביה בה' ובעמיתו, דכתיב ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו ישלם, ושלמים יש בהם לה' ובעמיתו (בכורות נ.). שהן ממון בעלים. דקרינא ביה וכחש בעמיתו (זבחים קיד: תמורה ח:) שהן ממונו של חבירו וקרינן ביה בה' וכחש, בעמיתו וכחש (ב"ק יב:).